

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΑ ΕΞΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ

(Το κείμενο δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες *Πατρίς* και *Μεσόγειος* του Ηρακλείου.)

του Στέφανου Τραχανά

Διευθυντή των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης

Στο τέλος τούτης της εβδομάδας ένα ενδιαφέρον επιστημονικό συνέδριο πρόκειται να γίνει στην πόλη μας. Επιστήμονες απ' όλο τον κόσμο θα βρεθούν μαζί –στον χώρο του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας– να συζητήσουν την πρόσφατη δουλειά τους και να τιμήσουν ταυτόχρονα την 60^ή επέτειο των γενεθλίων ενός εκλεκτού συναδέλφου τους: Του προέδρου του Ιδρύματος, καθηγητή του Πανεπιστημίου Κρήτης Λευτέρη Οικονόμου.

Η εναρκτήρια ομιλία του συνεδρίου θα είναι αφιερωμένη στο επιστημονικό έργο του τιμωμένου ενώ στο τέλος του συνεδρίου –σε μια εκδήλωση ανοικτή και στο κοινό της πόλης μας– ο Γρηγόρης Σηφάκης θα μιλήσει για τη συμβολή του Λ. Οικονόμου στο “πείραμα της Κρήτης”: Την υπερεικοσαετή πλέον προσπάθεια μιας αρχικής ομάδας ταλαντούχων ανθρώπων να “στήσουν” εδώ, στην περιφερειακή Κρήτη, ένα πανεπιστήμιο κι ένα ερευνητικό κέντρο, ικανά όχι απλώς να αποφύγουν τη συνήθη μοίρα των περιφερειακών ιδρυμάτων –την επαρχιώτικη αναπαραγωγή του αθηναϊκού “προτύπου”– αλλά να αποτελέσουν υποδείγματα μιας συνολικής ανανέωσης της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και έρευνας στη χώρα.

Τα εξήντα χρόνια του Λ. Οικονόμου –του αναμφισβήτητου πρωταγωνιστή αυτής της προσπάθειας– αλλά και τα είκοσι, περίπου, χρόνια από το ξεκίνημά της, προσφέρονται ως μια ιδανική ευκαιρία για έναν συνολικό απολογισμό του “πειράματος” και των προοπτικών του από δω και πέρα.

Όμως ο σκοπός τούτου του άρθρου είναι άλλος: Να μιλήσει για την “αθέατη πλευρά” του Λ. Οικονόμου. Την πλευρά του ακαδημαϊκού δασκάλου. Εκείνη που συνήθως επισκιαίζεται από την πολύ ισχυρότερη δημόσια εικόνα του ως προέδρου του μεγαλύτερου ερευνητικού ιδρύματος της χώρας.

Ας σπεύσω λοιπόν να πω από την αρχή ότι, ο Λ. Οικονόμου ως πανεπιστημιακός δάσκαλος είναι η απόλυτη άρνηση του “μεγαλοκαθηγητικού προτύπου” που πολλοί θα περίμεναν απ’ αυτόν λόγω της θέσεώς του. Το “πρότυπο” είναι πολύ γνωστό. Καθηγητές πολύ απορροφημένοι σε καθήκοντα υψηλής διοίκησης –ή υψηλής τηλεθέασης– ώστε να έχουν χρόνο για “κατώτερες ασχολίες” όπως η διδασκαλία των φοιτητών τους. Η οποία γίνεται συνήθως δι’ αντιπροσώπων –“βοηθοί” υπάρχουν και μετά την κατάργησή τους– σε συνδυασμό με κάποιες πανηγυρικές ομιλίες γενικής σοφίας του ίδιου του... κυρίου καθηγητού. Αντιστρέψτε την εικόνα, προσθέστε κιμωλία, μαυροπίνακα και πολύωρες συζητήσεις με τους φοιτητές, μέσα κι έξω από την τάξη, και θα έχετε μια καλή πρώτη προσέγγιση στο πορτραίτο του Λ. Οικονόμου ως πανεπιστημιακού δασκάλου.

Θέλω να το πω με όση έμφαση γίνεται: Διερωτώμαι αν υπάρχει σήμερα στη χώρα πανεπιστημιακός καθηγητής με το επίπεδο διοικητικών ευθυνών του Λ. Οικονόμου, που να είναι ταυτόχρονα κι ένας τόσο αφοσιωμένος δάσκαλος, με πλήρες διδακτικό φορτίο, στα πιο βασικά μαθήματα του τμήματός του.

Όσοι έχουν επίγνωση της βαθύτερης ιδιοσυστασίας του πραγματικού δασκάλου –την εσώτερη ανάγκη για επικοινωνία– δεν θα δυσκολευτούν να αναγνωρίσουν στην παραπάνω περιγραφή αυτό ακριβώς το ψυχολογικό υπόστρωμα. Την ανάγκη για επικοινωνία. Γιατί αυτή φαίνεται να είναι η “κρυφή” πηγή ενέργειας του Λ. Οικονόμου. Η επιθυμία να αφηγηθείς την περιπέτεια της επιστημονικής κατανόησης του κόσμου και την προσωπική σου διαδρομή μέσα σ’ αυτήν. Να μοιραστείς τη χαρά μιας προσωπικής ανακάλυψης –μικρής ή μεγάλης αδιάφορο– ή της βαθειάς κατανόησης των ανακαλύψεων των άλλων. Στο μυαλό του Λ. Οικονόμου έρευνα και διδασκαλία είναι αναπόσπαστα στοιχεία μιας ολοκληρωμένης επιστημονικής προσωπικότητας είτε ενός ατόμου είτε ενός Ακαδημαϊκού Ιδρύματος. Και αποτελεί τόσο ο ίδιος όσο και το πνευματικό παιδί του –το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας– την ζωντανή ενσάρκωση αυτού του προτύπου. Περίπου διακόσιοι μεταπτυχιακοί φοιτητές του Πανεπιστημίου Κρήτης πραγματοποιούν αυτή τη στιγμή τη διατριβή τους στο ΙΤΕ –μέσα σ’ ένα τέτοιο πνευματικό περιβάλλον– ενώ περισσότεροι από δέκα έχουν εργαστεί υπό την καθοδήγηση του ίδιου του Λ. Οικονόμου και σταδιοδρομούν σήμερα ως ερευνητές στην Ελλάδα ή το εξωτερικό.

Όμως η εκ του σύννευσις διδασκαλία –ή διδασκαλία στο σεμινάριο ή την τάξη– δεν φαίνεται να εξαντλεί τα “αποθέματα επικοινωνίας” του Λ. Οικονόμου. Έτσι ο δάσκαλος εξ αποστάσεως –ο συγγραφέας Λ. Οικονόμου– έρχεται να κα-

λύφει το “κενό”. Και το αποτέλεσμα είναι εντυπωσιακό. Πέντε τόμοι προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών συγγραμμάτων και δύο βιβλία επιστημονικής εκλαΐκευσης. Τα δύο τελευταία μας φέρνουν πίσω σε μια άλλη όψη του Λ. Οικονόμου ως δασκάλου: Εκείνη του γενικού δασκάλου. Του δασκάλου για το γενικό κοινό.

Έχει δώσει από τότε πολλές δημόσιες ομιλίες για επιστημονικά ή γενικότερα εκπαιδευτικά θέματα αλλά εκείνη στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου, τις μέρες του πυρηνικού ατυχήματος στο Τσερνομπίλ, θα τη θυμούνται πολλοί Ηρακλειώτες. Πιστεύω για έναν πολύ απλό λόγο: Για το αίσθημα εμπιστοσύνης που ενέπνεε εκείνος ο σπάνιος συνδυασμός απλότητας και επιστημονικής ακρίβειας που χαρακτήριζε αυτή την ομιλία. Και η οποία έγινε σ’ εκείνη ακριβώς την περίοδο κατά την οποία η πάντα λανθάνουσα καχυποψία του γενικού κοινού προς την επιστήμη και τους επιστήμονες βρισκόταν –όχι χωρίς λόγο– σε ασυνήθιστη έξαρση. Κι όμως οι εκατοντάδες πολίτες του Ηρακλείου που παρακολούθησαν εκείνη τη διάλεξη βγήκαν απ’ αυτήν χωρίς τα αισθήματα ανησυχίας ή πανικού που τους είχαν φέρει εκεί. Ο παράλογος φόβος είχε παρακωρήσει τη θέση του στα έλλογα συναισθήματα που δημιουργεί η δυνατότητα επιστημονικής προσέγγισης του αγνώστου. Θυμάμαι πάντα εκείνη την ομιλία ως την πιο αυθεντική πραγμάτωση μιας δύσκολης σχέσης. Της σχέσης του επιστήμονα με την κοινωνία.

- Όμως ο Λ. Οικονόμου διδάσκει και με τον τρόπο που διδάσκει. Με την μοναδική λιτότητα της διδασκαλίας του. Από την οποία απουσιάζει κάθε στοιχείο εντυπωσιασμού ξένο προς το μήνυμα που επιθυμεί να μεταδώσει. Οι ομιλίες του Λ. Οικονόμου δεν έχουν “μπιχλιμπίδια”. Είναι καθαρή ουσία. Όπως είναι συνήθως οι ομιλίες των ανθρώπων που έχουν μη τετριμμένα πράγματα να πουν και δεν αισθάνονται την παραμικρή ανάγκη για “περυτιλίγματα” από κατώτερα υλικά. Η “διδασκική” του Λ. Οικονόμου μου θυμίζει μερικές φορές την Αρχιτεκτονική του Άρη Κωνσταντινίδη. Μια Αρχιτεκτονική μαχητικά ταγμένη να υπηρετεί την ουσία κι όχι τη φόρμα. Χτίζουμε σπίτια για να είναι λειτουργικά κι όχι για να είναι όμορφα. Κι όταν είναι λειτουργικά θα είναι σίγουρα και όμορφα. Το λειτουργικό –ότι υπηρετεί γνήσιες ανθρώπινες ανάγκες– είναι αληθινό και το αληθινό είναι πάντα όμορφο. Αυτό πιστεύει ο Άρης Κωνσταντινίδης κι αυτό φαίνεται να υιοθετεί έμπρακτα κι ο Λεωτέρης Οικονόμου στην “ιδιωτική” παιδαγωγική του. Αν έχουμε να πούμε κάτι ουσιαστικό τότε η μοναδική μας έγνοια θα πρέ-

πει να είναι να το πούμε απλά και σωστά ώστε να γίνουμε κατανοητοί. Κι αν τα καταφέρουμε, τότε το αποτέλεσμα θα είναι και ενδιαφέρον και όμορφο.

- Ως πρόεδρος της Επιτροπής Σπουδών του Φυσικού Τμήματος εδώ και πολλά χρόνια ο Λ. Οικονόμου έδειξε επίσης μια άλλη αξιοθαύμαστη πλευρά της προσωπικότητάς του ως δασκάλου. Την σπάνια ικανότητά του να επικοινωνεί με τους αντιπροσώπους των φοιτητών στην Επιτροπή –“σκληρούς συνδικαλιστές” τους θέλει η παράδοση– κατά τρόπο που όχι μόνο δεν οδηγούσε σε συγκρούσεις, αλλά στην ανάπτυξη ενός κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης βασισμένης στην κοινή αγωνία για το επαγγελματικό τους μέλλον. Γιατί ο Λ. Οικονόμου δεν είναι ο συνήθης τύπος του “φευγάτου” επιστήμονα που βλέπει τον κόσμο –και τους φοιτητές του– μόνο μέσα από το πρίσμα της υψηλής επιστήμης. Είναι ταυτόχρονα κι ένας άνθρωπος της πράξης που γνωρίζει όσο λίγοι τη νέα πραγματικότητα στα επιστημονικά επαγγέλματα και δεν θεωρεί ότι έχουμε δικαίωμα ως δάσκαλοι να την αγνοήσουμε. Η δραστική αναθεώρηση του προγράμματος σπουδών που ολοκληρώθηκε σχετικά πρόσφατα στο Φυσικό Τμήμα –και η οποία προσφέρει πολλές δυνατότητες τεχνολογικής ειδίκευσης στους φοιτητές του– είναι το πρακτικό αποτέλεσμα αυτού του σπάνιου κλίματος εμπιστοσύνης που είχε αναπτυχθεί στην επιτροπή σπουδών του τμήματος. Ενός κλίματος που άγγιζε κάποτε την πιο τρυφερή εκδοχή της σχέσης μαθητή-δασκάλου. Όταν ο πατέρας Λ. Οικονόμου έβγαινε στην επιφάνεια και γινόταν ένα με το δάσκαλο Λ. Οικονόμου. Μερικοί από τους διαλόγους που έγιναν κάτω απ’ αυτό το κλίμα είναι οι γνησιότερες συζητήσεις που μπορώ να θυμηθώ για την σημερινή κατάσταση του Ελληνικού πανεπιστημίου και το αβέβαιο μέλλον των αποφοίτων του. Και το τι μπορούμε να κάνουμε γι’ αυτό.

- Δύο χρόνια πριν, το Πανεπιστήμιο Κρήτης θέσπισε το “Βραβείο Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας, Στέλιος Πηχωρίδης” προς τιμήν του πρόωρα χαμένου συναδέλφου που αντιπροσώπευε ο ίδιος το ιδανικό του πανεπιστημιακού δασκάλου όσο ελάχιστοι. Κατά την πρώτη απονομή του βραβείου το παρελθόν έτος, η Επιτροπή Επιλογής θεώρησε ότι θα πρέπει να απονεμηθούν ταυτόχρονα δύο πλήρη βραβεία. Σ’ έναν παλαιότερο και σ’ ένα νεώτερο καθηγητή. Ο πρώτος ήταν ο Λ. Οικονόμου και ο δεύτερος ο Βασίλης Κάλφας από το τμήμα φιλοσοφικών και κοινωνικών σπουδών στο Ρέθυμνο.

Θεσπίζοντας το βραβείο, και απονέμοντάς το σε δύο υποδειγματικές περιπτώσεις δασκάλων του, πιστεύω ότι το Πανεπιστήμιο έκανε ότι καλύτερο μπορούσε για να “συντηρήσει” ένα απειλούμενο είδος. Τον αφοσιωμένο και ταλαντούχο πανεπιστημιακό δάσκαλο. Οι “περιβαλλοντικοί παράγοντες” που απειλούν το είδος με εξαφάνιση είναι πολλοί και όχι πάντα ενδοπανεπιστημιακοί. Όμως ο ένας απ’ αυτούς σίγουρα συνδέεται με την πρόσφατη εμφάνιση στην πανεπιστημιακή πανίδα ενός άκρως ανταγωνιστικού είδους προς το προηγούμενο. Του “άνθρώπου των προγραμμάτων”. Του προικισμένου με την ειδική ικανότητα της συγγραφής *χρηματοδοτήσιμων* ερευνητικών προτάσεων. Δεν είμαι απ’ εκείνους που θα θρηνήσουν τη “χαμένη αθωότητα” του Ελληνικού Πανεπιστημίου γιατί τέτοια αθωότητα ουδέποτε υπήρξε. Από τον “άνθρωπο των συγγραμμάτων” του παλαιού καθεστώτος –τότε που η συγγραφή “βιβλίων” ήταν η επικερδέστερη ασχολία– έως τον “άνθρωπο των προγραμμάτων”, η απόσταση δεν είναι μεγάλη. Και στις δύο περιόδους –την παλιά και τη νέα– το ελληνικό πανεπιστήμιο (ένα πανεπιστήμιο χωρίς ισχυρή ακαδημαϊκή παράδοση) το κράτησαν ζωντανό όχι οι αντιπροσωπευτικές του ομάδες και “ιδεολογίες”, αλλά τα πρόσωπα· συγκεκριμένα πρόσωπα. Και στα πρόσωπα θα πρέπει πάλι, να στρέψει την προσοχή του για να αντλήσει ιδέες και πρότυπα για τη νέα εποχή που ανατέλλει.

Ο Λευτέρης Οικονόμου εργάστηκε όσο κανείς για να έλθει αυτή η νέα εποχή με τις ευκαιρίες και τους κινδύνους της. Και το έκανε χωρίς ποτέ να προσχωρήσει ο ίδιος στο κύριο ρεύμα αυτής της εποχής. Παρέμεινε πάνω απ’ όλα ένας ερευνητής κι ένας δάσκαλος. Εκείνο το πολύ ανθεκτικό είδος ακαδημαϊκού ανθρώπου που θα συνεχίσει να αποτελεί τον αμετάλλακτο πυρήνα κάθε αληθινού πανεπιστημίου για πάντα.